

КРИТИКИ И ПРИКАЗИ

949.7(093.32)(049.3)

LA MACÉDONE VU PAR L'EUROPE 1925—1929

Skopje, 1991

ЕВРОПА ЗА МАКЕДОНИЈА 1925—1929

Под горниот наслов, а во издание на Македонска ревија и Министерството за информации на Република Македонија излезе од печат зборник во кој се наоѓа избор од одговорите на анкетата спроведена од 1925 до 1929 г. сред „најеминентни претставници на европското јавно мислење“, т.е. видни претставници на науката и литературата, бележити личности од општествениот и политичкиот живот во дваесеттите години на овој век. Тие биле писмено замолен да го дадат своето авторитетно мислење за најактуелните, во тоа време, проблеми на Балканот, на прво место за македонското прашање. Биле анкетирани околу 200 личности, а одговор дале околу 150. Од нив во овој зборник се поместени 42 одговори. Изборот на истите и Предговорот во книгата го направил д-р Орде Ивановски.

Зборникот е поделен на два дела. Во првиот дел од стр. 7 до стр. 106 се поместени: Забелешка на издавачот на француски јазик, Предговорот од д-р Орде Ивановски на француски и англиски јазик и одговорите на 42-та анкетирани пренесени на француски јазик од броевите на „Балканска федерација“ со фотографии и кратки биографски податоци за секој анкетирани, направени исто така од споменатите весник.

Во вториот дел на зборникот од стр. 115 до стр. 186 се нао-

ѓаат истите прилози како во првиот дел, само преведени на македонски јазик, без фотографии на анкетирани личности. Издавачот и приредувачот на зборникот се ориентирале на ист редослед во сместувањето на одговорите, но во вториот дел на неколку места не е почитуван тој редослед. Одговорите не се систематизирани по азбучен ред на анкетираниите, ни по нивното место и улога во европската научна и политичка мисла, по местото во книжевноста, публицистиката, дипломатијата и т.н. Тешко може да се добие претстава дали одговорите се избрани по редоследот со кој се објавени во „Балканска федерација“, бидејќи под секој одговор стои само името и презимето, а го нема ни бројот, ни годината на весникот.

Во содржината на француски и македонски јазик на стр. 187 воопшто не се сместени по име и презиме анкетираниите личности чии одговори се објавени, па така читателот не може да добие претстава ни за вкупниот број сместени одговори, ни за изборот на истите, па е приморан тоа да го проверува внатре во текстот, прелистувајќи ги сите страници на зборникот. Тоа многу го отежнува користењето на овој зборник.

Авторот на Предговорот д-р Орде Ивановски се потрудил во него да му ја претстави на читателот општата ситуација на Бал-

канот по Првата светска војна, нерешените територијални и национални прашања, положбата на потчинетите и угнетените народи, нивното незадоволство, спротивностите меѓу балканските држави, напорите на големите сили да го одржат мирот на Балканот, бидејќи статусквото одело во нивна корист. Но, потиснатите, онеправданите и поделените народи, меѓу кои е и македонскиот народ, со право бараат промена на нивната тешка положба. Македонскиот народ во своите напори и борба за ослободување и обединување и конституирање на македонска држава на Балканот очекувал поддршка од демократските и прогресивни сили во Европа. Тие сили преку најразлични форми: меѓународни демократски, антифашистички и антиимперијалистички организации, Првената помош, организации и комитети за борба против теророт и за заштитата на национално угнетените народи и национални малцинства, протесни манифестации и др. му дадоа поддршка на македонскиот народ и на неговата праведна борба за национално ослободување и обединување, а ја осудија политиката на денационализација и асимилација на балканските држави меѓу кои беше поделена Македонија. Авторот на предговорот нагласува дека и оваа голема меѓународна анкета за Македонија и Балканот имала огромно значење за покренувањето на побројни промакедонски манифестации и активности. Тој ја посочува улогата на редакцијата на в. „Балканска Федерација“ во спроведената анкета што е сосем објективно. Меѓутоа, пропуштено е на читателот да му се предочи и посебната улога на ВМРО(об) во подготвувањето на разни материјали, документи, брошури, писма упатувани до споменатите меѓународни организации, комитети и поединци за да ги запознае со сите аспекти на македонското прашање. При подготвувањето и реализирањето на оваа анкета најактивно се ангажирале членовите на раководството на ВМРО(об) во Виена и во други европски центри и држави. Неоспорна е големата улога на Димитар Влахов како член на

ЦК на ВМРО(об) и уредник на в. „Балканска федерација“, но тој не е ни споменат. Во предговорот на читателот му се претставуваат извонредните резултати од анкетата, но требало да се отстапи макар и мал простор за она што направиле самите Македонци за тоа.

Понатаму во Предговорот е даден поголемиот дел од воведните објаснувања во писмената анкета и петте поставени прашања на кои одговарале анкетираниите. Во последниот дел на истиот, др Орде Ивановски се осврнал на изнесените становишта по наведените проблеми и прашања, на мислењата и сугестиите на анкетираниите за разрешување на истите. Скоро во сите одговори анкетираниите го изнеле мислењето дека македонското право е и по Првата светска војна останало нерешено, а македонскиот народ поделен, тероризиран и асимилиран од државните власти на балканските држави. За ваквата состојба ги обвинувале големите сили, кои не го почитувале правото на самоопределување на македонскиот народ и правото на државност. Поради тоа, мир на Балканот не може да има се додека македонското прашање не се реши во интерес на самиот македонски народ. Понатаму, во своите одговори анкетираниите го изнеле мислењето дека не се почитувани и гарантирани правата на националните малцинства на Балканот. Сите го потврдиле становиштето дека само создавањето на една демократска балканска федерација ќе ги реши балканските територијални и национални прашања и проблеми, но таа не ќе може да се оствари сè додека во Балканските држави се наоѓаат реакционерните режими.

Меѓу анкетираниите чии одговори се публикувани во овој зборник се имињата на познати и значајни научници, доктори на науки, универзитетски професори како: Огист Форел, доктор по медицина, професор по психијатрија, автор на повеќе научни трудови; Алберт Ајнштајн познат физичар и математичар, добитник на Нобеловата награда за физика 1921 г.; Проф. Ф. Краус

по потекло од Чехословачка, професор по Медицина на Берлинскиот универзитет, објавил повеќе научни трудови, патувал во балканските земји; Проф. д-р Виктор Хамершлаг по потекло од Моравија, доктор по медицински науки, голем пријател на потиснатите народи; д-р Јозеф Редлих, професор по уставно право на Виенскиот универзитет, член на Карнегиевата комисија која во 1913 г. ги испитувала причините, последиците и злосторствата на Балканот и во Македонија по Балканската војна; Едуард Фифур, доктор по социологија во Женева; Проф. Франтишек Крејчи, професор по класична филозофија и филологија на Прашкиот универзитет; С. Н. Броздин, професор и специјалист по општа историја и археологија во СССР; В. А. Гурко Крјажин професор по ориенталистика на Московскиот универзитет и професор по живи ориентални јазици; Аракел Бабаханијан (Лео) еден од најзначајните ерменски писатели, професор по ерменска и по општа современа историја на Универзитетот во Ереван; Франческо Нити, професор по политичка економија, професор на Правниот факултет во Неапол, во 1924 г. под притисок на фашистите емигрира во Франција и др.

Меѓу писателите, публицистите и новинарите се наоѓаат и: Х. Н. Браилсфорд мошне талентиран публицист, автор на повеќе книги, се наоѓал на чело на акцијата за помош во Македонија по Илинденското востание, член на Карнегиевата комисија во 1913 г. и т.н.; Хамилтон Фајф, директор на Дејли Хералд новинар и публицист; Хенри Вуд Невисон писател и новинар од Англија; Јозеф Хора, публицист и книжевник, еден од уредниците на „Руде Право“ во Чехословачка и др.

Значаен е бројот и на раководни личности и активисти на социјалистичките, работничките и комунистичките партии во Европа меѓу кои: Едуард Берштајн, познат теоретичар на социјализмот во Германија; Шарл Бирклен и Лисјен Гијан од раководството на Социјалистичката партија во Женева, Васил Коларов еден од најпознатите лидери на Бугар-

ската комунистичка партија; Коста Новаковиќ, еден од раководните кадри на Комунистичката партија на Југославија и автор на брошурата „Македонија на Македонците земјата на селаните“; Франсис Лебе, работник и секретар на Федерацијата на шумските и градежните работници во Франција; Жорж Димулен, Морис Јункер, Г. Бакалов, Леон Никол, Т. Х. Винтрингем и др.

Помал број одговори се од парламентарци, дипломати, педагози и луѓе од уметничкиот живот, а меѓу нив се членови на парламенти, П. М. Кенворти од англискиот, Ибрахим од турскиот и др. предагози, Емануел Дивижар, Андре Олтрамаре, Алиса Декор и др.; дипломати, Артур Понсонби и др.; еден од најзначајните претставници на уметничкиот живот во Германија Херварт Валден и др.

За жал, меѓу одбраните одговори сместени во овој зборник не ги најдовме одговорите на повеќето извонредни познавачи на македонското ослободително движење, најактивните иницијатори, организатори и учесници во скоро сите големи примакедонски манифестации и потписници на повеќето писмени протести (писма, телеграми, апели и тн.) до балканските влади и поединци, претставниците на државните режими против нивната денационализаторска и асимилаторска политика и теророт врз националните револуционери и борци за социјални права во Македонија. Потоа, авторите на книги, статии и написи во кои го третираше македонското прашање и го докажувале правото на македонскиот народ на слобода и своја држава. Меѓу тие изоставени личности е Анри Барбис со чиј одговор почнува рубриката „Наша Анкета“ во „Балканска федерација“ во бр. 37 од февруари 1926 г. Не случајно редакцијата на споменатиот весник серијата одговори ја почнала токму со оној на Анри Барбис. Тој е познат француски писател и публицист, соработник на повеќе француски и европски списанија и весници, меѓу кои и на органот на ВМРО (об) „Македонско дело“ и на „Балканска федерација“. Сестрано се ангажирал во поддршката

на праведната борба на македонскиот народ за национална слобода, политички и социјални права, за негово обединување и конституирање на македонска држава, равноправна со другите на Балканот. Таа негова поддршка ја манифестирал во сите меѓународни демократски форуми како истакнат член на истите и во повеќе свои трудови и прилози во француски весници и списанија. Бил претседател на Комитетот за заштита на белиот терор на Балканот, комитет кој придонел Париз да стане центар на големи акции и активности против теророт на Балканот и во Македонија, а за заштита на национално угнетените народи и малцинства.

Го нема ни одговорот на Марсел Вилар, адвокат при Апелациониот суд во Париз, социјалист, еден од основачите заедно со А. Барбис на споменатиот Комитет, еден од организаторите и претседавач на големиот Митинг за Македонија одржан во Париз на 19 ноември 1926 г., токму во време на споменатата анкета.

Меѓу објавените одговори го нема и оној на познатиот француски писател Виктор Маргерит, автор на повеќе романи меѓу кои и на „Le Betail humain“ (Човечко стадо) објавен во 1928 г., во кој ќе најде место распарчената и тероризираната, угнетената и денационализираната Македонија. Проф. Божидар Настев во својата книга „Македонија во делата на француските писатели“ (1900—1930) објавена 1975 г. високо го оценил ангажирањето на В. Мар-

герит за слободата на македонскиот народ и за поддршката на борбата за негово обединување, при што го објавил и текстот на писателот во споменатата анкета на стр. 87 од својата книга.

Изоставен е одговорот и на писателот Леон Верт, авторот на поголем број романи, на Лик Диртен, доктор по медицина и писател, потоа одговорите на припадниците на социјалистичката и комунистичка партија на Франција, уредниците и соработниците на најголемиот весник на тогашната левица „L' Humanité“: Даниел Рену, Жан Жиромски, Жан Лонге, Габриел Пери, Пол Луи, Камил Древе и најмалку уште десетина личности од научниот, културниот и политичкиот живот на Франција, Англија, Германија и др. Особено сметаме дека не е доволно застапена, и со местото што и припаѓало и во анкетата и во сета промакедонска активност, француската демократска и прогресивна јавност, а со тоа донекаде е осиромашена овој зборник, а воедно е дозволена и неправда спрема делото и ангажираноста на одредени личности.

Независно од наведените пропусти овој зборник сепак претставува прилог за запознавање на пошироката јавност со ставовите и гледиштата, за македонското прашање и за судбината на македонскиот народ во дваесетите години на нашиот век, на дел од демократската и прогресивна јавност во Европа.

Даринка ПЕТРЕСКА